

SLOVENSKÁ MORFOLÓGIA V TEORII A V PRAXI

Euba Sičáková

1. kurz:

Úvodný, organizačný kurz. Obsah disciplíny **morfológia** vyjadrený v základných témach. Bližšia charakteristika jednotlivých tém so zameraním na preberané morfológické javy. Syllabus a literatúra. Podmienky na udelenie zápočtu. Dvojsemestrálna skúška z *fonetiky a fonológie* (zimný semester) a *morfológie*.

MORFOLÓGIA

Študijný odbor: PREDŠKOLSKÁ A ELEMENTÁRNA PEDAGOGIKA
(2. semester)

Forma štúdia: externé magisterské – dištančnou metódou

Cieľ predmetu:

Cieľom disciplíny *morfológia* je získať poznatky o tvarovej (morfológickej) rovine jazyka. Výučba morfológie je zameraná na nácvik skloňovania, časovania, na nácvik pravopisu vybraných morfológických javov, ako aj na ovládanie komplexnej morfológickej analýzy slov podľa stanoveného metodického postupu. Študent má preukázať teoretické vedomosti najmenej v rozsahu základnej literatúry a praktickú aplikáciu učiva.

Spôsob ukončenia predmetu:

- zvládnutie diktátov (písaných priebežne) zameraných na pravopis čísloviek, prídavných mien a iných morfológických javov;
- úspešné zvládnutie záverečného diktátu (maximálne 4 chyby) zameraného na morfológický pravopis;
- komplexná morfológická analýza jednotlivých slovných druhov;
- absolvovanie a zvládnutie skúšky formou záverečného testu s morfológickou a fonetickou problematikou;

Letný semester sa končí dvojsemestrálnou skúškou z *fonetiky a fonológie* (pozri sylaby z predmetu fonetika a fonológia) a *morfológie*.

Termín (predpokladaný) je v letnom semestri, a to prvý júlový týždeň.

Podmienky ukončenia predmetu:

- skloňovanie a časovanie flektívnych slovných druhov;
- ortografia vybraných slov;
- tvorenie rodu pomnožných podstatných mien;
- morfológický rozbor slov;
- tvorenie a precvičovanie tvarov G. pl. substantív ženského a stredného rodu;
- určovanie slovesných tried a vzorov;
- zvládnutie záverečného diktátu, ktorý je podmienkou účasti na skúške;
- záverečný test zameraný na fonetickú a morfológickú problematiku.

Čiastkové úlohy plniť priebežne na jednotlivých kurzoch.

TEMATICKÉ OKRUHY A LITERATÚRA:

(šikmou kurzívou je uvedená ďalšia doplnujúca a rozširujúca literatúra)

1. **Úvodný, organizačný kurz.** Obsah disciplíny *morfológia* vyjadrený v základných témach. Bližšia charakteristika jednotlivých tém so zameraním na preberané morfológické javy. Sylabus a literatúra.
2. **Morfologická rovina jazyka. Morfológia. Substantíva.** Základné protiklady medzi skloňovacími typmi v rámci rodov. Gramatické kategórie substantív.
Literatúra:
ORAVEC, J. – FURDÍK, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava: SPN 1984.
MIKO, F.: Rod, číslo a pád podstatných mien. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1962, 256 s.
3. **Skloňovací systém substantív mužského životného a neživotného rodu.**
Neživotné substantíva zakončené na *-r*, *-l* a ich pravopis. Skloňovanie zvieracích substantív.
Literatúra:
FINDRA, J. a kol.: Slovenský jazyk a sloh. Bratislava: SPN 1986.
KESSELOVÁ, J.: Morfológia v komunikácii detí. Prešov: Vydavateľstvo Anna Nagyová 2003.
PAULINY, E.: Krátka gramatika slovenská. Bratislava: Národné literárne centrum 1997.
MISTRÍK, J.: Moderná slovenčina. Bratislava: SPN 1984.
ORAVEC, J. – FURDÍK, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava: SPN 1984.
PAULINY, E. – RUŽIČKA, J. – ŠTOLC, J.: Slovenská gramatika. Bratislava: SPN 1968.
SOKOLOVÁ, M.: Kapitoly zo slovenskej morfológie. Prešov: Slovacontact 1995.
Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava: Veda 2000.
HORECKÝ, J.: Podstatné mená na -or, -ol, -er, -el. Kultúra slova, 32, 1998, č.2
SOKOLOVÁ, M.: Netradične o deklinačnom systéme substantív v slovenčine. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 41, 1991/95, s. 136 – 141.
4. **Substantíva ženského rodu.** Tvorenie tvarov G. pl. (variantné prípony).
Skloňovanie substantív zakončených na *-ea*, *-oa*, *-ua* (*Andrea, aloa, Nikaragua*).
Precvičovanie vybraných morfológických javov. Morfematická analýza substantív.
Literatúra ako v bode 2.
JACKO, J.: Slovenská morfológia v škole. Bratislava: SPN 1974.
DVONČ, L.: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava: SPN 1984.
ORAVEC, J.: Vyučovanie tvarov 2. pádu v množnom čísle ženských a stredných podstatných mien. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 18, 1972 s. 234 – 239.
SOKOLOVÁ, M.: Didaktický pohľad na morfematickú analýzu v slovenčine. Slovenská reč, 56, 1991, s. 305 – 314.
5. **Skloňovanie substantív stredného rodu.** Pravopis substantív stredného rodu so zameraním na rytmické krátenie a výnimky z neho. Tvorenie tvarov G. pl.
Nácvik určovania rodu pomnožných podstatných mien.
Literatúra:

Literatúra ako v bode 2, 3.

DVONČ, L.: Rytmickeý zákon v slovenčine. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1955.

KUŠNÍR, P.: *O určovaní gramatickeého rodu a skloňovacieho typu pomnožných substantív. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 18, 1972, s. 206 – 209.*

JACKO, J.: *Rod pomnožných podstatných mien. Kultúra slova, 6, 1972, s. 216 – 219.*

6. **Slovesá. Gramatické kategórie sloviess.** Tvorenie rozkazovacieho spôsobu.

Morfematické členenie slovesných tvarov. Tvorenie určitých a neurčitých slovesných tvarov.

Literatúra:

Literatúra ako v bode 2, 3.

JACKO, J.: *Vyučovanie slovesa a jeho gramatických kategórií. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 4, 1958, s. 144 – 149.*

7. **Časovanie sloviess.** Osobné a neosobné slovesá. Určovanie 1. a 2. podoby prítomníkového a neurčitkového kmeňa. Delenie sloviess do tried a časovacích typov (vzorov). Morfológická analýza sloviess.

Literatúra:

Literatúra ako v bode 2, 3.

KAČALA, J.: *Sloveso a sémantická štruktúra vety. Bratislava: Veda 1989.*

BETÁKOVÁ, V.: *Didaktické problémy triedenia sloviess. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 17, 1971, s. 133 – 140 a 163 – 168.*

BUJALKA, A.: *Triedy a vzory slovenských sloviess. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 17, 1971, s. 314 – 317.*

8. **Adjektíva.** Klasifikácia a skloňovanie adjektív. Precvičovanie problematických pravopisných javov so zameraním na typy *pávi, pekný, matkin*. Diktát na adjektíva.

Literatúra ako v bode 2, 3.

NÁBĚLKOVÁ, M.: *Vzťahové adjektíva v slovenčine. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1993.*

9. **Číslovky (numeráliá).** Klasifikácia a skloňovanie čísloviek. Precvičovanie pravopisu základných a radových čísloviek. Diktát na číslovky.

Literatúra:

Literatúra ako v bode 2, 3.

SABOL, F.: *Nové vymedzenie čísloviek. Slovenská reč, 58, 1993, s. 302 – 305.*

10. **Príslovky (adverbiá).** Tvorenie vlastnostných a okolnostných prísloviess. Ich klasifikácia a stupňovanie.

Literatúra:

Literatúra ako v bode 2, 3.

JACKO, J.: *Vyučovanie prísloviess v základnej deväťročnej škole. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 16, 1970, s. 271 – 274.*

ŠIKRA, J.: *Sémantika slovenských prísloviess. Bratislava: Veda 1991.*

11. **Zámená (pronominá).** Klasifikácia a skloňovanie. Rodové a bezrodové zámená.

Morfologický rozbor slovných druhov.

Literatúra:

Literatúra ako v bode 2, 3.

JACKO, J.: Problematika vyučovania zámen na ZDŠ. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 18, 1972, s. 283 – 285.

ONDRUS, P.: Klasifikácia a systematický opis zámen v slovenčine. Slovenská reč, 38, 1973, s. 209 – 219.

12. **Predložky (prepozície), spojky (konjunkcie), častice (partikuly), citoslovčia (interjekcie).** Klasifikácia neohybných slovných druhov, ich funkcia a komunikačné využitie.

Literatúra:

Literatúra ako v bode 2, 3.

ORAVEC, J.: Slovenské predložky v praxi. Bratislava: SPN 1968.

ORAVEC, J.: Jazyková kultúra pri prvotných predložkách. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 17, 1970/71, s. 38 – 41.

MISTRÍK, J.: K otázke častíc v slovenčine. Jazykovedné štúdie, 4, 1962, s. 270 – 275.

SABOL, F.: Príspevok k spresneniu klasifikácie častíc. Slovenská reč, 53, 1988, s. 295 – 299.

Tútor predmetu/vyučujúci: Doc. PhDr. Ľuba Sičáková, CSc.

Kontakt: Katedra komunikačnej a literárnej výchovy
Pedagogická fakulta PU
Ul. 17. novembra
081 16 Prešov

2. kurz:

Morfologická rovina jazyka. Substantíva. Gramatické kategórie substantív.

Morfológia (tvaroslovie) je náuka o tvarovej rovine v systéme jazyka. Vznikla z gréckych slov *morphé* (= tvar) a *logos* (= slovo, náuka).

Morfológia je jazykovedná disciplína o gramatických tvaroch slov.

Gramatický tvar (GT) je formálny prostriedok na vyjadrenie gramatického významu. Skladá sa z morfému. **Morféma** je najmenšia časť tvaru (slova) vydelená významom alebo funkciou.

Gramatický tvar má dve časti: *lexikálnu*
gramatickú

Lexikálnou časťou (LČ) sa GT zaraďuje do *lexémy* (slovo s istým lexikálnym /vecným/ významom, napr. *škola, dom, mama*).

Gramatickou časťou (GČ) sa GT zaraďuje do istej paradigmy (= súhrn tvarov istého slova). Keď slovo *ulica* ohýbame, má 12 GT.

Stavba tvarov má dve časti: *tvarotvorný základ* (= lexikálna časť slova, báza),
tvarotvorný formant (= gramatická časť slova, ohýbacia prípona, gramatická morféma).

N.	ulic-a	ulic-e
G.	ulic-e	ulíc-0
D.	ulic-i	ulic-iam
A.	ulic-u	ulic-e
L. (o)	ulic-i	(o) ulic-iach
I.	ulic-ou	ulic-ami
	TZ TF	TZ TF
	LČ GČ	LČ GČ

Morfológiu ešte možno rozlíšiť v užšom a širšom zmysle slova.

Morfológia v užšom zmysle slova je náuka o tvarotvorných postupoch, čiže o ohýbaní (flexii). *Flexia* = skloňovanie, časovanie.

Morfológia v širšom zmysle slova je náuka:

- slovných druhoch,
- gramatických (morfologických) kategóriách,
- rozličných tvarotvorných postupoch, paradigmatika (ohýbanie, flexia).

Budeme preberať morfológiu v širšom zmysle slova.

Morfológia + syntax (skladba) = gramatika.

Menné gramatické (morfologické) kategórie.

Gramatické kategórie (GK) sú zovšeobecnené významové prvky vyjadrené ustálenými prostriedkami.

V slovenčine sa *rod, číslo a pád* pokladajú za gramatické kategórie substantív. Pádové prípony (gramatické morfémy) podstatných mien sú nositeľmi gramatického významu (gramatických kategórií). Rod, číslo a pád sa vždy vyjadrujú jednou spoločnou pádovou príponou. Napr. v gramatickom tvare (s) *ulic-ou* sa pádovou príponou *-ou* signalizuje ženský rod, jednotné číslo a inštrumentál.

Gramatická kategória rodu – je motivovaná existenciou prirodzeného rodu (= rod podľa pohlavia: ženský a mužský).

Gramatický rod je mužský, ženský a stredný. Rozdiel v prirodzenom rode osôb sa v slovenčine vyjadruje odlišnými formálnymi prostriedkami – pri prechýľovaní:

spisovateľ + ka = spisovateľka

sused + a = suseda

gazda + iná = gazdiná

sudca + yňa = sudkyňa

pedagóg + ička = pedagogička

lev + ica = levica (ale had – hadica – nie).

Základnou, nepríznakovou podobou je mužský rod. Nepríznaková je taká podoba, ktorá môže zahrnúť aj príznakovú podobu:

Učiteľ sa musí stále vzdelávať. (platí to aj o učiteľkách)

Gramatický rod sa opiera o prirodzený, ale sa s ním nekryje. Gramatický rod je najcharakteristickejším príznakom podstatných mien, lebo ju majú všetky substantíva, a to aj nesklonné, kde iných kategórií niet. Rod sa určuje podľa prídavného mena – pohodlné kupé.

Gramatický rod substantív sa prejavuje na rodovo silných a rodovo slabých pádových príponách v N. sg. Rodovo silné pád. Prípony v mužskom rode sú: -0: *dub-0, stroj-0, chlap-0*. Ostatné sú rodovo slabé: -a, -o: *hrdin-a, ded-o, Ondr-o*.

V ženskom rode rodovo silné príp. sú -a: *žen-a, ulic-a, garniž-a*. Rodovo slabé prípony sú 0: *dlaň-0, kost'-0*.

V strednom rode sú silné rodové prípony -o: *mest-o, -e: srdc-e, -ie: vysvedčen-ie*. Slabou rodovou príponou je -a, ktorá vznikla historickým vývinom z pôvodne silnej prípony -ä.

Ďalšie poznatky o rode získate z literatúry v sylaboch.

Gramatická kategória čísla

Gramatická kategória čísla bola motivovaná výskytom jednej veci alebo viacerých vecí, ktoré boli vyjadrené číslovkou. Každý samostatne vydelený jav sa chápe ako jednotlivina. Skupina rovnorodých javov ako množstvo.

Singulár vyjadruje jednotu predmetu. Plurál mnohosť predmetu.

Jednotné číslo (singulár) označuje jednu substanciu (osobu, zviera, vec): *žena, kniha, dom pero*. **Množné číslo (plurál)** predstavuje substancie (osoby, veci) v počte väčšom ako jeden: *ženy, knihy, domy, perá*. Podstatné mená, ktoré majú aj singulár aj plurál sú počítateľné mená, predovšetkým *konkréta*.

Niektoré substantíva majú len singulár, chýba im plurál. Sú to **singuláriá tantum**, napr.: *ľudstvo, vtáctvo, korenie, zverina*.

Substantíva, ktoré majú len plurál, chýba im singulár, sú **pluráliá tantum (pomnožné podstatné mená)**, napr.: *pomyje, Vianoce, nožnice, ústa*. Viac pozri v literatúre.

Gramatická kategória pádu

Pád vyjadruje vzťahy podstatných mien k iným členom vety. Pád je modifikácia (obmena, úprava) substantíva vo vzťahoch. Gramatická kategória pádu bola motivovaná teóriou účasti na deji. Kategóriu pádu tvorí súbor šiestich **gramém** (graméma = základný gramatický význam): **nominatív, genitív, datív, akuzatív, lokál, inštrumentál**.

Nominatív je pád čirej existencie. Základnou funkciou nominatívu je predstaviť substanciu ako samostatnú, nezávislú. Nevyjadruje nijaký vzťah k iným slovám (*otec, noviny*). Až spojenie so slovesom ho uvádza do potrebných vzťahov: *Otec číta noviny*. Opačkom nominatívu je akuzatív.

Akuzatív je najsilnejší pád. Vyjadruje neobmedzenú účasť deja na danom predmete: *Chlapec vypil vodu* (= všetku). Takú veľkú mieru účasti spôsobujú len deje pomenované prechodnými slovesami. Akuzatív je predmetom vety.

Genitív vyjadruje obmedzenú účasť deja na danom predmete. Genitív je pád obmedzenej (partitívnej) účasti. *Chlapec sa napil vody* (= trocha, nie všetku).

Datív vyjadruje perspektívnu účasť deja na danom predmete. Je to smerový pád s okrajovou účasťou na deji: *Chlapec podal mame tanier*. Syntaktická hodnota datívu je obmedzená a druhotná.

Lokál vyjadruje okrajovú účasť na deji. Je vždy predložkový. *Chodím po ulici. Hovorím o mame*. Sám bez predložky nemôže vyjadriť vzťahy k slovesu. Vyjadruje len periférne, príslovkové vzťahy.

Inštrumentál vyjadruje prechodnú účasť deja na danom predmete. Je to nástrojový pád. Vyjadruje nástroj, ktorým sa dej vykonáva. *Chlapec rúbe sekerou drevo. Chlapec rúbe drevo sekerou*.

V minulosti bol ešte vokatív. Dnes sa zachovali iba niektoré vokatívne formy: *chlapče, človeče, majstre*.

Literatúra: pozri sylaby v 1. kurze.

Úlohy:

1. Vyskloňujte slovo *robotník* v singulári aj v pluráli tak, že oddelíte pádové prípony. Označte tvarotvorný základ a tvarotvorný formant.
2. Uveďte príklady na pomnožné podstatné mená, iné ako v texte.
3. Uveďte príklady na singuláriá tantum a pomenujte ich.

3. kurz

Skloňovací systém substantív mužského životného a neživotného rodu. Neživotné substantíva zakončené na *-r*, *-l* a ich pravopis. Skloňovanie zvieracích substantív.

Skloňovací systém slovenských substantív sa zakladá na troch rozdieloch:

1. na rozdieloch v gramatickom rode,
2. na rozdieloch v pádových morfémech v základnom tvare, N. sg.
3. na rozdieloch v zakončení tvarotvorného základu (bázy alebo kmeňa).

Podľa rozdielu v gramatickom rode možno skloňovanie substantív rozdeliť na:

1. mužské životné substantíva,
2. mužské neživotné substantíva,
3. substantíva ženského rodu,
4. substantíva stredného rodu.

Mužské životné substantíva majú 2 skloňovacie typy: *chlap-0*, *hrdin-a*. Základný protiklad medzi týmito typmi je vzor, typ s nulovou pádovou príponou – spoluhláskový vzor *chlap* proti typu s vokalickou (samohláskovou) pádovou príponou *-a* vo vzore *hrdin-a*. Tento protiklad sa do istej miery stiera, pretože podľa vzoru *chlap* sa skloňujú aj substantíva zakončené v N. sg. na *-o*: *ded-o*, *stryk-o*, *Jan-o*, ako aj cudzie priezviská na *-o*, pri ktorých sa cudzí pôvod pociťuje: *Hugo*, *Marco Polo*.

Silný predstaviteľ mužského rodu je typ *chlap*, lebo podľa neho sa skloňuje viac substantív. Slabý predstaviteľ mužského životného rodu je typ *hrdina*. Protiklady medzi týmito dvoma typmi sa stierajú, a preto sa niekedy hovorí len o jednom skloňovacom type *chlap*. Najsilnejší rozdiel medzi vzormi *chlap* a *hrdina* je v G. a A. sg., kde je pri vzore *chlap* pádová prípona *-a* a pri vzore *hrdina* *-u*.

Rozdiel medzi týmito typmi nevysvetľujeme pádovou príponou v N. pl., lebo v N. pl. môže mať typ *chlap* pádovú príponu *-i*, *-ia*, *-ovia* (*chlap-i*, *brat-ia*, *pedagóg-ovia*) a pádovú príponu v N. pl. *-ovia*, *-i* môže mať aj typ *hrdina* (*hrdin-ovia*, *huslist-i*).

V mužskom neživotnom rode sú typy *dub-0* a *stroj-0*. Medzi nimi nie je protiklad konsonantický (spoluhláskový) – vokalický (samohláskový) typ, lebo obidva majú nulovú pádovú príponu. Nie je medzi nimi ani protiklad silný – slabý typ, ale iba protiklad tvrdý vzor (*dub-0*) – mäkký (*stroj*). Tento protiklad vychodí zo zakončenia tvarotvorného základu (báza).

Skloňovanie neživotných substantív mužského rodu zakončených na *-r*, *-l*.

Podstatné mená mužského neživotného rodu zakončené na *-r*, *-l* sa skloňujú trojako:

Ak je v L. sg. *-e*, v N. pl. *-y* je to vzor *dub* (L. sg. *o cukrovare*, N. pl. *cukrovary*),
Ak je v L. sg. *-i*, v N. pl. *-e* je to vzor *stroj* (L. sg. *o bicykli*, N. pl. *bicykle*),
Ak je v L. sg. *-i* (*stroj*), v N. pl. *-y* (*dub*) (L. sg. *v hoteli*, N. pl. *hotely*) je to zmiešané skloňovanie.

Skloňovanie zvieracích podstatných mien mužského rodu.

Tieto podstatné mená sa raz správajú ako životné (osobné) a inokedy ako neživotné (neosobné) maskulína.

V jednotnom čísle sa všetky zvieracie substantíva mužského rodu (**všeobecné aj vlastné**) zakončené v N. sg. 1. na hocijakú spoluhlásku (*had*, *kohút*, *holub*, *rys*, *medveď*, *Zahraj*), alebo 2. na samohlásku *-o*: *zajko*, *maco*, *Muro*, *Dunčo* skloňujú podľa vzoru *chlap*.

V pluráli sa podľa vzoru *chlap* skloňujú 1. **vlastné zvieracie** substantíva zakončené na hocijakú spoluhlásku (*Orech – Orechovia, Zahraj – Zahrajovia*), 2. **všeobecné aj vlastné zvieracie** substantíva zakončené na samohlásku *-o*: *maco – macovia, zajko – zajkovia, Dunčo – Dunčovia, Pejko – Pejkovia*.

Ostatné **zvieracie všeobecné** podstatné mená zakončené na spoluhlásku sa skloňujú rovnako ako neživotné substantíva, čiže podľa vzoru *dub* alebo *stroj*, pričom o zaradení zvieracieho podstatného mena do vzoru *dub* alebo *stroj* rozhoduje zakončenie tvarotvorného základu.

Vety *Janko chová zajacov a holubov. Videli sme dvoch medved'ov.* nemajú náležité tvary slov. Správne znenie: *Janko chová zajace* (A. pl. *stroje*) a *holuby* (A. pl. *duby*).

Výnimku tvoria slová *pes, vlk, vták*, ktoré majú v N. a A. pl. životné aj neživotné tvary:

N. pl. – *psi/psy, vlci/vlky, vtáci/vtáky*,

A. pl. – *psov/psy, vlkov/vlky, vtákov/vtáky*.

Literatúra: Pozri sylaby uvedené v 1. kurze.

Úlohy:

1. Utvorte L. sg., N. pl. , vzor a rod uvedených substantív:

múr, bacil, sveter, areál, pancier, vodomer, herbár, model, inštrumentál, muzikál, pedál, regál, semester, radiátor

2. Napíšte päť viet, v ktorých použijete zvieracie podstatné mená mužského rodu v náležitom páde.

3. Vysvetlite pravopis slov *psi – psy* a slová použite v adekvátne utvorených vetách.

4. kurz

Substantíva ženského rodu. Tvorenie tvarov G. pl. (variantné prípony). Skloňovanie substantív zakončených na *-ea, -oa, -ua* (*Andrea, aloa, Nikaragua*). Precvičovanie vybraných morfológických javov.

V ženskom rode sú 4 skloňovacie typy (vzory): *žen-a, ulic-a, dlaň-0, kost'-0*. *Žena a ulica* sú silní predstavitelia ženského rodu. Typy *dlaň-0, kost'-0* sú slabé typy. Medzi typmi *žena* a *ulica* je protiklad tvrdý (žena) a mäkký (ulica). Tento protiklad sa zakladá na zakončení tvarotvorného základu.

Medzi typmi *dlaň* a *kost'* je najväčší rozdiel v N. pl., kde vzor *dlaň* má *-e*, vzor *kost'* má *-i*. Podobne je to v G. sg., ale tam sú niekedy dvojtvary:

z tváre/tvári

z raže/raži

z mysle/mysli

z hnede/hnedi = hnedá farba. V pluráli sa skloňujú podľa vzoru *dlaň*. Aj podstatné meno *pamäť* má v G. sg. dva tvary: z ľudskej pamäti, ale z pamäte počítača. Slovo *mlad'* má tiež dva tvary: G. sg. *mlade* = mláďatá, G. sg. *mladi* = mladosť.

Medi typmi *dlaň* a *kost'* je aj v súčasnosti istý pohyb, ktorý sa prejavuje najmä tak, že konkrétna a počítateľné substantíva sa skloňujú podľa vzoru *dlaň* alebo k nemu prechádzajú (*neter, hať, obec, pec..*).

Abstraktá a nepočítateľné substantíva sa skloňujú podľa vzoru *kost'* (*rýchlosť, soľ, krv, reč*).

Formálne má *dlaň* bližšie ku vzoru *ulica*. Vzor *dlaň* je najmladší skloňovací typ.

Typ *gazdiná* možno označiť ako zmiešaný, lebo má sg. ako vzor *pekný* a v pluráli má adjektívne tvary v N. a A., ostatné pády ako typ *žena*.

Tvary *pani* a *mať* sú nepravidelné, lebo podľa nich sa skloňuje vždy len jedno slovo. Slovo *pani* je nesklonné ak je v prívlastku: *pani Nováková*. Ak stojí samostatne, skloňuje sa:

sg.: *pani, -ej, -ej, -iu, -ej -ou,*

pl.: *panie, -í, -iam, -ie, -iach, -iami*

Nepravidelný vzor *mať* sa vyznačuje tým, že sa pri ňom rozširuje tvarotvorný základ o fonemický úsek *-er*: *mať, mater*.

Tvorenie tvarov G. pl. pri vzore žena

G. plurálu sa tvorí dvoma pádovými príponami: 1. **nulovou** pádovou príponou (0)

2. **príponou -í**

Príponu -í majú j cudzie substantíva, ktoré sa končia na *-ea, -oa, -ua* (*Kórei, aloi, Nikaragui*) a niektoré ojedinelé substantíva: G. pl. od *medailí, kanví, skepsí*. Pri niektorých substantívach sú možné aj dvojtvary (obidve prípony: nulová aj prípona -í):

nuansa – nuans-í/nuáns-0, pera – pier-0/per-í, panva – panv-í/paniev-0, rola – rol-0/rol-í.

G. pl. s **nulovou** pádovou príponou sa tvorí trojako:

1. **predĺžením** poslednej slabiky v tvarotvornom základe: *hodina – hodín-0, chyba – chýb-0, vlna – vln-0 rada – rád-0,*
2. **nepredĺžením** slabiky v tvarotvornom základe: *paralela – paralel-0, silueta – siluet-0, metafora – metafor-0, budova – budov-0, osnova – osnov-0.*
3. **s vkladnou hláskou -ie-, -o-, -e-,** zriedkavejšie aj **-á-, -ô-**.
vkladná hláska -ie- je najfrekvencovanejšia: *služba – služieb, farba – farieb, hra – hier, matka – matiek, latka – latiek,*
vkladná hláska -o-: *snímka – snímok, láska – lások, čiapka – čiapok, dvojka – dvojok,*

látka – látok, plávka – plávok,

vkľadná hláska -e-: *vojna – vojen,*

Vkľadná hláska -ie- je veľmi produktívna a vytláča používanie ostatných vkľadných hlások, ako sú -e-, -á-, -ô-, alebo sú tam dvojtvary: *výhra – výhier/výher,* *výzva – výziev/výzev,*

húžva – húžiev/húžev,

slivka – slivák/sliviek, tehla – tehál/tehiel , doska – dosák/dosiek,

jamka – jamiek/jamôk.

Literatúru k danej problematike nájdete v 1. kurze.

Úlohy:

1. Vyskloňujte substantíva *trojka, päťka, kvapka, doska* v singulári aj pluráli tak, že oddelíte pádovú príponu (relačnú morfému)!
2. Utvorte po dva príklady na všetky spôsoby tvorenia G. pl. podstatných mien ženského rodu vzoru *žena*!
3. Nájdite tri substantíva zakončené na -ea, -oa, -ua a vyskloňujte ich!

5. kurz

Skloňovanie substantív stredného rodu. Pravopis substantív stredného rodu so zameraním na rytmické krátenie a výnimky z neho. Tvorenie tvarov G. plurálu. Určovanie rodu pomnožných podstatných mien.

V strednom rode sú 4 skloňovacie typy (vzory): *mesto, srdce, vysvedčenie, dievča*. Silní predstavitelia stredného rodu sú *mesto a srdce*. Medzi nimi je protiklad tvrdý vzor *mesto* – mäkký vzor *srdce*. Tento protiklad nevyplýva zo zakončenia tvarotvorného základu, ale z pádovej prípony v N. sg., kde stojí zadné tvrdé *-o* proti prednému mäkkému vokálu *-e*. Sú aj slová, ktoré majú kmeň zakončený na mäkkú spoluhlásku a skloňujú sa podľa vzoru *mesto*:

lečo – N. pl.: *lečá*   *V leče sa utopila mucha.*

Bendžo – N. pl.: *bendžá*   *Hráme na bendže.*

Podľa vzoru *vysvedčenie* sa skloňujú slovesné podstatné mená: *písanie, kreslenie*. V niektorých neplatí rytmické krátenie: *prútie, lístie, skálie, ústie, Porýnie, prútím, lístím, skálím, ústím, Porýním*.

Pri vzore *mesto* v N., D. a L. pl. platí rytmický zákon, preto v N. a A. pl. je prípona *-a*: *vlákna, stáda*, v D. pl. je prípona *-am*: *miestam, hospodárstvám* a v L. pl. je prípona *-ach*: *o lýtkach, rebierkach*.

Podľa vzoru *dievča* sa skloňujú názvy mláďat zvierat a ľudí. V singulári sa pri skloňovaní rozširuje tvarotvorný základ o fonematický úsek (morfému) *-ať*: *dievča – dievčať*.

V pluráli sa tvarotvorný základ rozširuje o úsek *-at, -enc, -c*: *dievčatá, dievčence, prasce*.

Tvorenie tvarov G. pl. pri vzore mesto

G. pl. substantív stredného rodu sa tvorí podobne ako pri podstatných menách ženského rodu.

1. nulovou pádovou príponou

2. príponou *-í*

Prípona *-í* býva len za istých fonologických podmienok (ak sa tvarotvorný základ končí na samohlásku alebo na mäkkú spoluhlásku): *video – vide-í, štúdio – štúdi-í, múzeum – múze-í, bendžo – bendž-í, jojo – joj-í*.

Pri vzore *srdce* je to v slovách *more – mor-í, pole – pol-í, oje – oj-í*.

G. pl. s **nulovou** pádovou príponou sa tvorí trojako:

1. **predĺžením** koreňa alebo poslednej slabiky v tvarotvornom základe: *lano – lán-0, koryto – korýt-0, zrno – zrn-0, mäso – mias-0*,
2. **nepredĺžením** slabiky v kmeni: *slovo – slov-0, olovo – olov-0, gesto – gest-0, konto – kont-0, epiteton – epitet-0*,
3. **s vkladnou hláskou *-ie-, -o-, -e-***, zriedkavejšie aj ***-á-***.
vkladná hláska *-ie-* je najčastejšia: *divadlo – divadiel-0, mračno – mračien-0, bahno – bahien-0, hospodárstvo – hospodárstiev-0*,
vkladná hláska *-o-*: *lýtko – lýtok-0, okienko – okienok-0, ojko – ojok-0*,
vkladná hláska *-e-*: *písmo – písmen-0, lajno – lajen-0*,
vkladná hláska *-á-*: *jedlo – jedál-0, jutro – jutár*,

Vkladná hláska *-ie-* je produktívna a vytláča aj iné hlásky. Často sa používajú dvojtvary: *žriedlo – žriedel/žriediel-0, kúzlo – kúzel/kúziel-0, sídlo – sídel/sídiel-0, brvno – brván/brvien-0*,

Podobne sa tvoria tvary G. pl. aj pri vzore *srdce*.

Určovanie rodu pomnožných podstatných mien

Pomnožné podstatné mená formou množného čísla pomenúvajú jeden predmet. Slabne pri nich rodová príslušnosť, lebo im chýba jednotné číslo. Pomnožné podstatné mená sú zakončené na *-y, -e, -a/-ia*.

Pri zaradení pomnožných podstatných mien do rodu pomôže D. a L. plurálu. Datív a lokál je formálnym ukazovateľom gramatického rodu pomnožných substantív mužského a ženského rodu.

Ak je v N. pl. *-y* v D. pl. *-om*, v L. pl. *-och* ide o mužský rod, vzor *dub*
dostih-y *dostih-om* *o dostih-och*

Ak je v N. pl. *-y* v D. pl. *-ám* v L. pl. *-ách* ide o ženský rod, vzor *žena*
prázdnin-y *prázdnin-ám* *prázdnin-ách*

Ak je v N. pl. *-e* v D. pl. *-om* v L. pl. *-och* ide o mužský rod, vzor *stroj*
okuliar-e *okuliar-om* *okuliar-och*

Ak je v N. pl. *-e* v D. pl. *-iam* v L. pl. *-iach* ide o ženský rod, vzor *ulica*
nohavic-e *nohavic-iam* *nohavic-iach*

Ak sú pomnožné podstatné mená zakončené na príponu *-a, -ia* sú vždy stredného rodu:
Krosná, ústa, vráta, Lukovištia.

Osobitnú skupinu pomnožných podstatných mien tvoria **vlastné** pomnožné podstatné mená: *Tatry, Piešťany, Donovaly, Kúty, Lazy*. Rod sa dá pri nich zistiť tiež pomocou D. a L. pl., alebo aj na základe súvislosti **vlastného** mena so **všeobecnými** substantívami: všeobecné mená *kúty, lazy* sú mužského rodu, tak aj vlastné pomnožné mená *Kúty, Lazy* sú mužského rodu.

Literatúra je uvedená v 1. kurze.

Úlohy:

1. Utvorte po dva príklady na všetky spôsoby tvorenia G. pl. podstatných mien stredného rodu vzoru mesto alebo srdce!
2. Utvorte po dva príklady na štyri spôsoby určovania rodu všeobecných alebo vlastných pomnožných podstatných mien!
3. Uveďte príklady na rytmické krátenie!

6. kurz

Slovesá. Gramatické kategórie sloviess. Tvorenie rozkazovacieho spôsobu. Morfematické členenie slovesných tvarov.

Gramatické kategórie (GK) sú zovšeobecnené významové prvky vyjadrené ustálenými prostriedkami.

V rámci sloviess sa uplatňujú tieto gramatické kategórie:

1. kongruencia (zhoda v osobe, čísle a mennom rode),
2. spôsob (modus),
3. čas (tempus),
4. slovesný rod (genus verbi).

1. **GK kongruencie (zhody)** môže byť trojaká:

- a) zhoda s osobou a číslom podmetu (subjektu):
Žiak píše. Žiaci píšú.
- b) zhoda s osobou, číslom a menným rodom podmetu:
Žiak písal. Žiačka písala. Dieťa písalo.
- c) zhoda s menným rodom, číslom a pádom nadradeného podstatného mena:
píšuci človek, pokarhaný žiak

2. **GK spôsobu** vyjadruje postoj hovoriaceho k reálnosti výpovede, alebo aký je vzťah podávateľa k deju, o ktorom sa hovorí. Z hľadiska podávateľa sa dej už uskutočňuje, alebo by sa mohol uskutočniť, alebo jeho uskutočnenie sa žiada. Spôsob je trojaký: oznamovací, podmieňovací a rozkazovací.

- a. **oznamovací spôsob** (indikatív) vyjadruje, že dej, ktorý sa vyjadruje slovesom je alebo nie je v príslušnom čase reálny. V oznamovacom spôsobe sa vyjadrujú skutočné, reálne deje. *Chlapec beží. Robotník pracuje.*
- b. **podmieňovací spôsob** (kondicionál) vyjadruje, či by sa dej mohol realizovať, či by mohol byť za istých podmienok reálny. V podmieňovacom spôsobe sa vyjadrujú neskutočné, čiže možné deje. *Bol by som prišiel. Bolo by pršalo.*
- c. **rozkazovací spôsob** (imperatív) vyjadruje, či sa dej žiada realizovať. Vyjadruje výzvu, želanie na uskutočnenie určitého deja. V rozkazovacom spôsobe sa vyjadrujú deje adresátovi prikázané. *Bežte! Nech vstúpi!*

3. **GK času** (tempus) odráža vzťah deja vyjadreného slovesom k času prehovoru, k momentu reči. Slovesný čas je trojaký: prítomný, minulý, budúci.

- a. **prítomný čas** (prézent) signalizuje, že dej vyjadrený slovesom prebieha v čase prehovoru, v momente reči: *robím, robíme*
- b. **minulý čas** (préteritum) signalizuje, že dej vyjadrený slovesom prebehol pred časom prehovoru, pred momentom reči: *robil som, robili sme*
- c. **budúci čas** (futúrum) signalizuje, že dej vyjadrený slovesom bude prebiehať po čase prehovoru, po momente reči: *budem robiť, pôjdem.*

4. **GK slovesného rodu** vychádza zo skutočnosti, že substancie alebo vykonávajú dej (majú k nemu činný, aktívny vzťah), alebo sú dejom zasahované (majú k nemu trpný, pasívny vzťah). Na tomto základe sa rozlišuje **činný a trpný rod**.

Pri aktívnej (činnej) vete agens (činiteľ) deja funguje ako podmet a paciens (zásah deja) ako predmet. *Učítelia v škole preťažujú žiakov.*

Pri pasívnej (trpnej) vete je podmetom nie činiteľ deja, ale zasahovaná substancia.

Žiaci sú v škole preťažovaní učiteľmi.
Ďalšie poznatky získate z literatúry uvedenej v 1. kurze.

Tvorenie rozkazovacieho spôsobu

Rozkazovací spôsob sa tvorí z imperatívneho základu a osobnej prípony. Imperatívny základ sa tvorí z 2. podoby prítomníkového kmeňa (2. PPK) štvorakým spôsobom. Rozkazovací spôsob sa tvorí iba pre 2. osobu sg.: *rob-0*, a pre 1. a 2. osobu plurálu: *rob-me*, *rob-te*.

Rozkazovací spôsob sa tvorí:

- 1.a) Keď sa končí 2. PPK na *-j*, má rozkazovací spôsob takú podobu ako kmeň:

<i>volaj-ú</i>	<i>Volaj!</i>	<i>Volaj-me!</i>	<i>Volaj-te!</i>
<i>miešaj-ú</i>	<i>Miešaj!</i>	<i>Miešaj-me!</i>	<i>Miešaj-te!</i>

- 1.b) Keď sa 2. PPK končí na inú spoluhlásku ako *-j*, alebo na skupinu spoluhlások, rozkazovací spôsob sa rovná kmeňu slova:

<i>nes-ú</i>	<i>Nes!</i>	<i>Nes-me!</i>	<i>Nes-te!</i>
<i>pust-ia</i>	<i>Puť!</i>	<i>Puť-me!</i>	<i>Puť-te!</i>
	aj <i>Pusti!</i>		
<i>neurč-ia</i>	<i>Neurč!</i>	<i>Neurč-me!</i>	<i>Neurč-te!</i>
	aj <i>Neurči!</i>		

2. Keď sa 2. PPK končí na *-j* a pred ňou je *i*, *-y*, odpadá kmeňotvorná prípona *j*:

<i>bij-ú</i>	<i>Bi!</i>	<i>Bi-me!</i>	<i>Bi-te!</i>
<i>myj-ú</i>	<i>My!</i>	<i>My-me!</i>	<i>My-te!</i>

3. Keď sa končí 2. PPK na *d*, *t*, *n*, *l*, tvar rozkazovacieho spôsobu má mäkké *d'*, *t'*, *ň*, *l'*:

<i>min-ú</i>	<i>Miň!</i>	<i>Miň-me!</i>	<i>Miň-te!</i>
<i>plet-ú</i>	<i>Pleť!</i>	<i>Pleť-me!</i>	<i>Pleť-te!</i>
<i>ved-ú</i>	<i>Veď!</i>	<i>Veď-me!</i>	<i>Veď-te!</i>

4. Keď sa 2. PPK končí na skupinu spoluhlások, tvorí sa rozkazovací spôsob príponou *-i*

<i>kresl-ia</i>	<i>Kresli!</i>	<i>Kresli-me!</i>	<i>Kresli-te!</i>
<i>vezm-ú</i>	<i>Vezmi!</i>	<i>Vezmi-me!</i>	<i>Vezmi-te!</i>

Morfematické členenie slovesných tvarov

Gramatické (relačné) morfémy (GM) majú všetky slovesá v prítomnom čase rovnaké, okrem 3. osoby plurálu. Gramatické morfémy sú nositeľmi gramatických významov (kategórií):

1. os.	<i>-m</i>	<i>-me</i>	
2. os.	<i>-š</i>	<i>-te</i>	
3. os.	<i>-0</i>	<i>-ú /-u, -ia /-a</i>	<i>kupujú, píšú, chvália, stoja</i>

Tematické morfémy (TM) zaraďujú slovesá do istých tried, vyjadrujú príslušnosť slovesa k istému typu. Obyčajne stoja pred gramatickou a formovou morféмой. Zlúčením kmeňovej morfémy s tematickou dostaneme kmeň:

vid – í – m
koreň TM GM   *vidí* = kmeň

Modifikačné morfémy (MM) obmieňajú (modifikujú) základný tvar:

<i>vol – áv – a – t'</i>
KM MM TM FM

Morfematická štruktúra slovesa v prítomnom čase vyzerá takto:

skáč – e – m
skáč – e – š
skáč – e – 0
KM TM GM

skáč – e – me
skáč – e – te
skáč – 0 – u
KM TM GM

češ – e – m
češ – e – š
češ – e – 0
KM TM GM

češ – e – me
češ – e – te
češ – 0 – ú
KM TM GM

stoj – í – m
stoj – í – š
stoj – í – 0
KM TM GM

stoj – í – me
stoj – í – te
stoj – 0 – a
KM TM GM

krič – í – m
krič – í – š
krič – í – 0
KM TM GM

krič – í – me
krič – í – te
krič – 0 – ia
KM TM GM

Literatúra je uvedená v 1. kurze.

Úlohy:

1. Utvorte po 2 príklady na rozkazovací spôsob podľa uvedených 4 skupín!
2. Vyčasujte 4 slovesá v prítomnom čase podľa uvedených príkladov!

7. kurz

Časovanie sloviess. Osobné a neosobné slovesá. Určovanie 1. a 2. podoby prítomníkového a neurčitkového kmeňa. Delenie sloviess do tried a časovacích typov (vzorov). Morfológická analýza sloviess.

Určovanie 1. a 2. podoby prítomníkového a neurčitkového kmeňa.

Slovesný kmeň má 2 podoby: prítomníkový (prézentný)
neurčitkový (infinitívny)

Prítomníkový aj neurčitkový kmeň má 1. aj 2. podobu:

1. PPK (prvá podoba prítomníkového kmeňa) sa tvorí z 1. osoby sg. prítomného času odtrhnutím gramatickej morfémy (GM) = (osobná prípona) *-m*:

pros – í – m   1. PPK = **pros-í-**
KM   TM   GM

2. PPK (druhá podoba prítomníkového kmeňa) sa tvorí z 3. osoby pl. prítomného času odtrhnutím gramatickej morfémy (GM) *-ú/-u, -á/-ia* :

pros – 0 – ia   2. PPK = **pros-**
KM   TM   GM

1. PNK (prvá podoba neurčitkového kmeňa) sa tvorí z tvaru neurčitku odtrhnutím neurčitkovej (formovej) morfémy *-ť*:

pros – í – ť   1. PNK = **pros-i-**
KM   TM   FM

2. PNK (druhá podoba neurčitkového kmeňa) sa tvorí z tvaru minulého času odtrhnutím slovesnej prípony *-l*:

pros – i – l   2. PNK = **pros-i-**

Vzhľadom na to, že 1. aj 2. podoba neurčitkového kmeňa znie rovnako, pre naše potreby bude stačiť tvoriť len 1. PNK.

Pri zaradení slovesa do príslušnej **triedy** treba vychádzať z **prítomníkového kmeňa**.

V **rámc**i jednotlivých **tried** vyčleňujeme **vzory** podľa **1. PNK**.

Podľa **prítomníkového kmeňa** sa delia slovesá do **5 tried**:

I. trieda má prítomníkovú tematickú morfému **-á/-a**. Patrí sem 1 vzor:

	1. PPK	2. PPK	1. PNK
1. chytať:	chyt-á – m	chyt-aj – ú	chyt-a – ť

II. trieda má prítomníkovú tematickú morfému **-ie/-e**. Patrí sem 1 vzor:

2. rozumieť:	rozum-ie – m	rozum-ej – ú	rozum-ie – ť
--------------	---------------------	---------------------	---------------------

III. **trieda** má prítomníkovú tematickú morfému **-ie/-0**. Patria sem 4 vzory:

3. niešť:	<u>nes-ie</u> – m	<u>nes-0</u> – ú	<u>nies-0</u> – ť
4. trieť:	<u>tr-ie</u> – m	<u>tr-0</u> – ú	<u>tr-ie</u> – ť
5. hynúť:	<u>hyn-ie</u> – m	<u>hyn-0</u> – ú	<u>hyn-ú</u> – ť
6. brať:	<u>ber-ie</u> – m	<u>ber-0</u> – ú	<u>br-a</u> – ť

IV. **trieda** má prítomníkovú tematickú morfému **-e/-0**. Patrí sem 5 vzorov:

7. česať:	<u>češ-e</u> – m	<u>češ-0</u> – ú	<u>češ-a</u> – ť
8. žať:	<u>žn-e</u> – m	<u>žn-0</u> – ú	<u>ža-0</u> – ť
9. chudnúť:	<u>chudn-e</u> – m	<u>chudn-0</u> – ú	<u>chudn-ú</u> – ť
10. žuť:	<u>žuj-e</u> – m	<u>žuj-0</u> – ú	<u>žu-0</u> – ť
11. pracovať:	<u>pracuj-e</u> – m	<u>pracuj-0</u> – ú	<u>pracov-a</u> – ť

V. **trieda** má prítomníkovú tematickú morfému **-í/-0**. Patria sem 3 vzory:

12. robiť:	<u>rob-í</u> – m	<u>rob-0</u> – ia	<u>rob-i</u> – ť
13. vidieť:	<u>vid-í</u> – m	<u>vid-0</u> – ia	<u>vid-ie</u> – ť
14. kričať:	<u>krič-í</u> – m KM TM GM	<u>krič-0</u> – ia KM TM GM	<u>krič-a</u> – ť KM TM FM

Literatúru k danej problematike nájdete v 1. kurze.

Úlohy:

1. Utvorte 1. PPK, 2. PPK, 1. PNK triedu a vzor týchto slovies:

cvičiť

lámať

načrieť

kradnúť

2. Aké sú to osobné a neosobné slovesá? Uved'ite po 4 príklady!

8. kurz

Adjektíva (prídavné mená). Klasifikácia a skloňovanie adjektív. Precvičovanie problematických pravopisných javov so zameraním na typy *pávi*, *pekný*, *matkin*.

Slovné druhy sú množiny slov s istými spoločnými **lexikálnymi**, **morfologickými** a **syntaktickými** vlastnosťami.

Aj **prídavné mená** sa vydeľujú komplexne, čiže na základe troch uvedených kritérií. Z hľadiska **lexikálneho** významu patria adjektíva do **roviny základných kvalitatívnych pomenovaní** (spolu s podstatnými menami, slovesami a príslovkami). Podľa **lexikálneho** kritéria sú adjektíva ešte **plnovýznamové (autosémantické)** podobne ako substantíva, adjektíva, adverbiá (príslovky), slovesá, zámená a číslovky, čo znamená, že majú lexikálny (vecný), aj gramatický význam.

Podľa **morfologického** kritéria sú adjektíva **ohybný (flektívny) slovný druh** (tak isto aj substantíva, číslovky, zámená, slovesá). Flexia = skloňovanie, časovanie.

Na základe **syntaktického** kritéria patria prídavné mená medzi **autosyntaktické** slovné druhy, čo znamená, že vo vete fungujú ako vetné členy. Medzi autosyntaktické patria ešte substantíva, číslovky, zámená, príslovky a slovesá.

Definícia:

Prídavné meno pomenúva **statický príznak** substance, čiže relatívne stálu, časovo nevymedzenú vlastnosť, ktorej nositeľom je vec pomenovaná podstatným menom.

Podstatné a prídavné meno sú na seba odkázané významovo aj tvarovo.

Klasifikácia prídavných mien:

Na základe významu a vonkajšej formy sa adjektíva delia na dve základné skupiny:

1. **vlastnostné** so zámenným korelátom *aký, taký*
2. **privlastňovacie** so zámenným korelátom *čí*

Vlastnostné adjektíva pomenúvajú príznak substance ako jej vlastnosť bez príslušnostnej špecifikácie. Delia sa na 1. **akostné** a

2. **vzťahové: druhové (živočišne)**

Akostné prídavné mená pomenúvajú príznak substance ako vlastnosť vyplývajúcu z bezprostredného poznania samého javu. Sú primárne (neodvodené) a sú základnou skupinou prídavných mien. Znak, ktoré ich charakterizujú (adjektívum ich nemusí mať všetky):

- jestvujú v protikladoch: *dobry – zly, malý – veľký, ostrý – tupý*,
- stupňujú sa: *veľký – väčší – najväčší, milý – milší – najmilší*,
- od všetkých sa tvoria vlastnostné príslovky príponou *-e, -o, -y*:
dobr-e, ostr-o, bratsk-y,
- možnosť tvoriť substantíva príponou *-osť*:
slabý – slabosť, hlúpy – hlúposť,
príponou *-ota, -oba*:
suchý – suchota, dobrý – dobrota, chorý – choroba, starý – staroba.

Vzťahové prídavné mená pomenúvajú príznak substance ako vlastnosť vyplývajúcu zo vzťahu k inému javu mimojazykovej skutočnosti: k inej substancii, k deju alebo k okolnosti.

Sú to sekundárne (odvodené) vlastnostné prídavné mená:

kovový (odvodený od *kov*), *lesný*, *prešovský*, *dnešný*, *pšeničný*, *liečivý*,

Druhové (živočišne) prídavné mená sa tvoria od substantív pomenúvajúcich prevažne zvieratá (*medvedí, labutí, včelí, rybí*), zriedkavo osoby (*človečí, boží, stridží*).

Druhové prídavné mená sa tvoria príponou *-í, -ia, -ie*, ktorá je vždy dlhá:

had – hadí, páv – páví, lev – leví, baba – babí, buldog – buldodží.

Sem patria aj prídavné mená utvorené málo produktívnou príponou *-ací*:

jahňa – jahňací, tel'a – tel'ací, mačka – mačací, sliepka – slepačí (ide o nepravidelnú podobu prípony *-ací*).

Privlastňovacie prídavné mená pomenávajú príznačnosť substancie vyplývajúcej z jej príslušnosti k inej substancii (osobe alebo zvieratú), čiže vyjadrujú vlastnícky vzťah. Ich zámenným korelátom je opytovacie zámeno *čí, čia, čie*.

Tvoria sa od osobných a zvieracích mien mužského rodu príponou *-ov, -ova, -ovo*:

Ondrejov, riaditeľov, Štúrov, otcov, sochárov, Dunčov,

a príponou *-in, -ina, -ino* od osobných a zvieracích podstatných mien ženského rodu:

Aničkin, veveričkin, učiteľkin, sestrin, líškin.

Zo skloňovania a pravopisu prídavných mien

Tvrde -ý/-y majú vzory *pekný, otcov/matkin*:   **Mäkké -í/-i** pri týchto vzoroch má len **N. pl.**

N. sg. *pekný otcov/matkin známy*

N. pl. *pekn-í otcov-i/matkin-i znám-i*

N. sg. *pekný otcov/matkin klobúk*

A. sg. *pekný otcov/matkin klobúk*

I. sg. *pekným otcovým/matkiným klobúkom*

G. pl. *pekných otcových/matkiných klobúkov*

D. pl. *pekným otcovým/matkiným klobúkom*

L. pl. o *pekných otcových/matkiných klobúkoch*

I. pl. *peknými otcovými/matkinými klobúkmi*

Mäkké -í/-i majú vzory *cudzí a páví* v N., A. a I. jednotného čísla, ako aj v G., D., L. a I. množného čísla:

N. sg. *cudzí páví chvost*

G. pl. *cudzích pávích chvostov*

A. sg. *cudzí páví chvost*

D. pl. *cudzím pávím chvostom*

I. sg. *cudzím pávím chvostom*

L. pl. o *cudzích pávích chvostoch*

I. pl. *cudzími pávími chvostmi*

Dôležité je rozlišovanie prípon *-(k)yňa, -ina, -iná*, ktorými sa tvoria podstatné mená:

-(k)yňa:

sok-yňa

Grék-yňa

chod-kyňa

-ina

zem-ina

dub-ina

zver-ina

-iná

gazd-iná

švagr-iná

ujč-iná

a prípony *-ina*, ktorou sa tvoria privlastňovacie prídavné mená od podstatných mien ženského rodu: Pýtame sa otázkou *čia*:

matk-ina kniha

sestr-ina priateľka

Ol'g-ina matka

mačk-ina hračka

líšk-ina skrýša

veveričk-ina zásoba

Príponou *-ov/-in* sa tvoria privlastňovacie prídavné mená vtedy, keď ide o jednotlivé zvieratá, ktorým sa niečo privlastňuje: *Dunč-ova* búda, *medved'-ov* brloh, *líšk-ina* nora.

Ďalšie poznatky o prídavných menách získate z literatúry uvedenej v 1. kurze.

Úlohy:

1. Utvorte po 2 príklady na všetky skupiny adjektív a vyskloňujte ich v singulári a pluráli!

9. kurz

Číslovky (numerálie). Klasifikácia a skloňovanie čísloviek. Precvičovanie pravopisu základných a radových čísloviek. Diktát na číslovky.

Číslovky patria podľa **lexikálneho** kritéria do roviny **kvantitatívnych pomenovaní** a sú plnovýznamové (**autosémantické**). Z **morfologického** hľadiska sú číslovky **ohybné** i **neohybné** slová. Tendencia k neohybnosti sa uplatnila najmä pri vyšších číslovkách *sto, tisíc*. Na základe **syntaktického** kritéria sú číslovky **autosyntaktické**, môžu vystupovať vo funkcii vetných členov.

Definícia:

Číslovky sú ohybné i neohybné slová, ktorými sa pomenúvajú samostatné pojmy počtu, ako aj číselné príznaky vecí, dejov a príznakov. Pod číselným príznakom rozumieme počet (*dvaja žiaci, päťsto šiat*), násobenosť (*dva razy zaspieval, trikrát napísať*) a poradie (*tretí pretekár, prvý dobehol*).

Číslovky na rozdiel od ostatných ohybných slovných druhov nemajú morfologickú kategóriu čísla, lebo číslo je obsiahnuté v ich lexikálnom význame. Kategória čísla sa uplatňuje len pri číslovkách s gramatickou povahou adjektíva, teda pri plurálovom tvare základnej číslovky *jeden – jedni, jedny*: *jedni manželia, jedny cigarety. Chlapci boli prví, dievčatá druhé.*

Klasifikácia čísloviek:

Číslovky sa **1. podľa vzťahu k číselným pojmom** delia na **určité** a **neurčité**.

Určité číslovky sú presným vyjadrením počtu alebo presným číselným určením vecí, deja alebo príznaku. Dajú sa vyjadriť číslicou.

Neurčité číslovky vyjadrujú počet len približne, na základe odhadu alebo subjektívneho postoja, nedajú sa nahradiť číslicou.

2. Z hľadiska morfologických a syntaktických vlastností, ale aj z **hľadiska významových (sémantických) odtieňov** sa delia určité aj neurčité číslovky na štyri druhy:

Druh	otázka	určité	neurčité
1. základné a skupinové	<i>koľko</i>	<i>šesť, sto, tri</i> <i>dvoje, päťsto</i>	<i>mnoho, málo, veľa</i> <i>viacero</i>
2. radové	<i>koľký?(-á, -é)</i>	<i>prvý, tretí, ôsmy</i>	<i>ostatný, posledný</i>
3. druhové	<i>koľkoraký?</i> <i>koľkorako?</i>	<i>trojaký, storaký</i> <i>trojako, storako</i>	<i>mnohoraký</i> <i>mnohorako</i>
4. násobné	<i>koľkokrát?</i> <i>koľko ráz?</i> <i>koľkonásobný?</i>	<i>dvakrát, štyrikrát</i> <i>dva razy, šesť ráz</i> <i>šesťnásobný</i>	<i>veľakrát, mnohokrát</i> <i>veľa ráz, mnoho ráz</i> <i>viacnásobný</i>

Základné a skupinové číslovky tvoria centrálnu oblasť čísloviek z významového aj formálneho hľadiska. Ostatné druhy čísloviek sú od nich odvodené. Zo základných čísloviek sa tvoria radové a násobné číslovky: *šesť – šiesty, dva – dva razy, dvakrát*.

Zo skupinových čísloviek sa tvoria najmä druhové číslovky (*dvoje – dvojaký, päťsto – päťtoraký*).

V rámci základných čísloviek sa na základe gramatickej stránky vyhranili dve skupiny. Do 1. skupiny patria číslovky *jeden, dva, tri, štyri*; do 2. číslovka *päť* a vyššie číslovky.

Zo skloňovania, výslovnosti a pravopisu čísloviek

Číslovka *jeden* má okrem N. *jeden – jedna – jedno – jedni – jedny* a A. *jeden* (mužský neživ.) – *jednu – jedny* (ostatné rody) adjektívne prípony podľa vzoru *pekný*. Keď číslovka *jeden* stojí pred podstatným menom, má taký rod ako podstatné meno: *jeden chlap, jedna žena, jedno dieťa*. Ak sa berie ako číselný pojem, má všeobecnú bezrodovú formu *jeden*, a to aj vtedy, keď ako indexový kvalifikátor stojí za určeným menom: *číslo jeden, Zochova jeden*. Pri oznamovaní športových výsledkov sa uplatňuje akási symetria vo vzťahu k nasledujúcemu číslu: *jedna – nula* (1:0). Pri čítaní výsledkov 1:1, 2:1 sa pripúšťajú dvojtvary: *jeden – jeden* alebo *jedna – jedna*.

Číslovka *dva* má tri rodové tvary: *dvaja žiaci, dva domy, dve ženy, dve deti*.

V I. má číslovka *dva* dvojtvár *dvoma/dvomi*. Prípona *-ma* je zvyšok po duáli (dvojnóm čísle).

Tvar *-mi* vznikol analogicky podľa ostatných tvarov v I. pl.

K **základným** číslovkám patria aj **zlomkové** číslovky *pol* a *štvrt'*. Vyskytujú sa najmä v spojení s podstatnými menami, ktoré označujú čas, mieru, váhu: *pol hodiny, pol litra, pol metra, štvrt' kila*.

Osobitné postavenie má číselné substantívum *nula*. Meno počítanej veci stojí pri ňom v G. pl.: *nula bodov, korún, percent*. Pri spojení *nula celých, päť desiatín* slovo *celých* zastupuje spojenie „celých jednotiek“. Slovo *jednotiek* sa vypúšťa, preto zostáva *nula celých, päť desiatín* (0,5). Nesprávna podoba „nula celá“ je utvorená mechanicky podľa spojenia *jedna celá*.

Z hľadiska pravopisu je pri číslovkách najdôležitejšie správne písanie *i/y* v príponách základných a radových čísloviek, pretože sa líšia významom, výslovnosťou a pravopisom. V tvaroch určitých *základných* čísloviek píšeme vždy mäkké *i* (vyslovujeme *t'*), v tvaroch *radových* čísloviek píšeme tvrdé *y* (vyslovujeme *t*), okrem (*tretí, tisíci*).

Základné číslovky *sedem, osem* sa skloňujú podľa vzoru *päť*, preto sa vo všetkých pádoch píše mäkké *i*: (*siedmi chlapi, siedmich chlapov, siedmim chlapom, o siedmich chlapoch, siedmimi chlapmi*).

Radové číslovky (okrem *tretí, tisíci*) sa skloňujú podľa vzoru *pekný*: (*piaty, šiesty, siedmy, ôsmy, deviaty, desiaty*). *Žiaci dvoch ôsmych tried*.

Ďalšia literatúra je uvedená v 1. kurze.

Úlohy:

1. Utvorte po dva príklady na uvedené skupiny čísloviek!
2. Utvorte tri vety so základnými a tri vety s radovými číslovkami!

10. kurz

Príslovky (adverbiá). Tvorenie vlastnostných a okolnostných prísloviak. Ich klasifikácia a stupňovanie.

Príslovky patria z lexikálneho hľadiska do roviny základných kvalitatívnych pomenaní a sú **plnovýznamové (autosémantické)**. Podľa **morfologického** kritéria sú príslovky **neohybný** slovný druh a podľa **syntaktického** hľadiska sú **autosyntaktické**, pretože môžu byť vetným členom.

Definícia:

Príslovky sú neohybné plnovýznamové slová, ktoré vyjadrujú **okolnosť** alebo **vlastnosť** vzťahujúcu sa na **slovesný dej** (*sedí doma, beží rýchle*), na **vlastnosť** vyjadrenú **adjektívom** a **adverbiom** (*telesne slabý, celkom dobre*), alebo na **okolnosť** vyjadrenú **adverbiom** (*včera ráno, hodne nahlas*). Definícia je podľa MSJ, s. 565.

Príslovka pomenúva **príznak príznaku**, t.j. vlastnosť alebo okolnosť deja pomenovaného slovesom. Možno ju preto označiť ako vzťahovo tret'oradý slovný druh:

I.	Lietadlo	(substancia)
II.	letí	(dynamický príznak substancie)
III.	vysoke	(príznak príznaku)

Príslovka nevyjadruje bezprostredne príznak substancie.

Mama pekne vyšíva.

pekne – vyjadruje príznak slovesného deja *vyšíva*.

Z tejto sémantickej charakteristiky vyplývajú aj **syntaktické** funkcie prísloviak. Vo vete majú príslovky platnosť *príslovkového určenia*, ktoré rozvíja sloveso *rýchlo bežať, obzrieť sa dozadu*), v menšej miere prídavné meno (*neobyčajne vysoký*) alebo inú príslovku (*celkom ľahko*). Príslovky v spojení s neosobným tvarom slovesa *byť*, resp. ešte s niekoľkými inými slovesami všeobecného významu fungujú ako **vetný základ jednočlennej vety**: *Včera bolo chladno. Prišlo mi ho ľúto. Bolo by možno o tom hovoriť.*

Klasifikácia prísloviak:

Podľa toho, či príslovky vyjadrujú *okolnosť* alebo *vlastnosť*, sa rozdeľujú do dvoch základných skupín:

1. okolnostné príslovky,
2. vlastnostné príslovky

Okolnostné príslovky svojím významom najviac súvisia s podstatnými menami (*bokom, chvíľu, nasilu, večer, šeptom, obratom*), menej s prídavnými menami (*zľahka, dohneda, naholo*), slovesami (*ležmo, idúcky*).

Geneticky najstaršia vrstva okolnostných prísloviak je synchronne nemotivovaná (*dnes, hneď, spät', teraz, treba, vlani, von, zajtra* a i.).

Vlastnostné príslovky súvisia s prídavnými menami. Tvoria sa od prídavných mien morfémiami *-e, -o, -y*: (*ochotne, zdravo, sestersky*). Delia sa podobne ako prídavné mená na **akostné** (*ostro, milo, pekne*) a **vzťahové** (*denne, bratsky*).

V rámci dvoch uvedených skupín sa vydeľujú príslovky *miesta, času, spôsobu, príčiny*.

Osobitnú skupinu prísloviak predstavujú **obsahové príslovky**. Spájajú sa so slovesami všeobecného stavového významu (*byť, zostať, prísť* a i.) v neosobnom tvare: *bolo treba, je jasno, bude teplo*.

Ďalšiu literatúru nájdete v 1. kurze.

Úloha:

1. Podľa literatúry uveďte po dva príklady na všetky skupiny okolnostných a vlastnostných adjektív! Utvorte príslovky s morfémmi -e, -o, -y!

11. kurz

Zámená (pronominá). Klasifikácia a skloňovanie. Rodové a bezrodové zámená. Morfológický rozbor slovných druhov.

Z hľadiska **lexikálneho** významu patria **zámená** do **roviny základných deiktických (ukazovacích) pomenovaní**. Podľa lexikálneho kritéria patria zámená aj medzi **plnovýznamové (autosémantické)** slovné druhy. **Morfologické** kritérium hodnotí zámená ako **ohybný (flektívny)** slovný druh, aj keď existuje početná skupina neohybných zámen, ktoré majú príslovkový charakter. Zo **syntaktického** hľadiska sú zámená schopné byť vo vete vetným členom, preto sú **autosyntaktické**.

Definícia:

Zámená sú slová so všeobecným významom. Nepomenúvajú javy skutočnosti priamo, ale označujú, naznačujú ich tak že **ukazujú** alebo **odkazujú** na ne z hľadiska podávateľa. Vo vete vystupujú tak ako slovné druhy, na ktoré poukazujú. Zámená majú primárne kategóriu osoby, sekundárne (ale nie všetky) aj kategóriu zhody kongruencie.

Klasifikácia zámen:

Zámená sú slová s ukazujúcim a odkazujúcim významom – kontextové slová. Zámená pomenúvajú to, čo je už pomenované substantívom, adjektívom, verbom, adverbium:

Vlado je šikovný. (Chceme povedať, že aj Jožo je šikovný). Aby sme slovo *šikovný* neopakovali v každej vete, nahradíme ho napr. zámenom *taký*: *Taký je aj Jožo.*

Zámená rozdeľujeme zo **sémantického hľadiska** (podľa vecného významu – funkcie) a podľa **gramatických vlastností**.

A. podľa **vecného významu** sa zámená delia na šesť druhov:

1. **osobné zámená:**

- a) základné: *ja, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony*
- b) privlastňovacie: *môj, tvoj, náš, váš, jeho, jej, ich*

2. **zvrtné zámená:**

- a) základné: *seba/sa*
- b) privlastňovacie: *svoj*

3. **ukazovacie zámená:** *ten, tamten, tenhľa, onen, taký, toľký, onaký, tak, takto, vtedy...*

4. **opytovacie zámená:** *kto, čo, aký, či, koľko, ako, kde, kam, kade, kedy, prečo...*

5. **neurčité zámená:** *niekto, dačo, hocikde, nejaký, dačí, všelijaký, niekoľko, kedysi...*

6. **vymedzovacie zámená:**

a) kvalitatívne:

- aa) stotožňovacie: *ten istý, tenže, tak isto, tamže, takže, taký istý,*
- ab) odlišovacie: *iný, inakší, inde, ináč, inokedy, inšie,*

b) kvantitatívne:

- ba) súhrnové: *každý, všetok, vždy, všade,*
- bb) obmedzovacie: *sám, samý,*
- bc) popieracie: *nikto, nik, nič, nijaký, nikde, nikdy, nijako, žiaden, žiadny.*

B. podľa **gramatického významu** sa zámená delia na štyri skupiny:

1. **substantívne** (majú význam predmetnosti), ukazujú na substancie:

ja, ty, vy, kto, čo, sa, ten, niekto, ktosi, nič...

2. **adjektívne** (majú význam kvalitatívnosti), ukazujú na vlastnosť a vlastníka a majú

také tvary ako prídavné mená: *taký, ktorý, aký, iný, každý, môj, či, nijaký, samý, náš...*

3. **numerálne** (majú význam kvantitatívnosti), ukazujú na množstvo, poradie a iné

číselné vzťahy: *koľko, toľko, niekoľko, koľkokrát, niekoľko, koľkí, toľkí...*

4. **adverbiálne** (majú význam okolnosti), ukazujú na okolnosti a kvalitu deja:
ako, kde, kedy, všade, inde, nikdy, kamsi, prečo...

Zo skloňovania zámen:

Skloňovanie zámen je osobitné a hoci sa zásadne odlišuje najmä od substantívneho skloňovania, predsa sa prejavuje tendencia priblížiť skloňovanie niektorých druhov zámen (ukazovacie a vymedzovacie) ku skloňovaniu adjektív vzoru pekný (*onen, sám, všetok, žiaden*).

Ďalšiu literatúru nájdete v 1. kurze.

Úlohy:

1. Aké sú to rodové a bezrodové zámená. Preštudujte potrebnú literatúru!
2. Na vetách dokumentujte ukazovaciu, odkazovaciu funkciu zámen!
3. Aké sú krátke a dlhé tvary zámen? Uveďte príklady a vysvetlite ich používanie!

12. kurz

Predložky (prepozície), spojky (konjunkcie), častice (partikuly), citoslovčia (interjekcie). Klasifikácia neohybných slovných druhov, ich funkcia a komunikačné využitie.

Predložky patria podľa **lexikálneho** kritéria do **roviny gramatických výrazov** – pomocných slovných druhov. Podľa tohto kritéria sú predložky **neplnovýznamové (syntaktické)**. **Morfologické** kritérium zaraďuje predložky medzi **neohybné** slovné druhy. Zo **syntaktického** hľadiska sú predložky **syntaktické**, nie sú vetnými členmi.

Definícia:

Predložky sú neohybné pomocné slová, ktoré vyjadrujú určovacie, a to príslovkové, predmetové a prívlastkové vzťahy nepriamych pádov substantív v závislosti od sloviac, adjektív a substantív.

Predložky vyjadrujú syntagmatické vzťahy **nesamostatne**, t.j. v spojení s pádom pripojeného podstatného mena, zámena alebo číslovky: *od* (mam-y), *k* (tet-e), *s* (tet-ou).

Klasifikácia predložiek:

Predložky sa delia:

1. z hľadiska *funkcie* na **prvotné** a **druhotné**,
2. z hľadiska *formy* na **jednoduché** a **zložené**.

Prvotné predložky majú veľmi všeobecný význam, preto sa ani v inej ako predložkovej funkcii nepoužívajú (sú vždy len predložkami). Sú spravidla jednoslabičné: *bez, do, u, z, k, pre, pri, s, na, o, po, v...*

Druhotné predložky vznikli z iných plnovýznamových slov. Môžu sa používať aj v inej ako predložkovej funkcii. Môžu byť príslovkou: *chodím okolo*, časticou: *mám okolo sto korún*, sekundárnou predložkou: *okolo domu*.

Jednoduché predložky: *bez, cez, do, k, na, o, od, pod, pre, za...*

Zložené predložky: *ponad, popod, popri, pomedzi, spred, spoza, spomedzi...*

Spojky patria podľa **lexikálneho** kritéria do **roviny gramatických výrazov** a sú **neplnovýznamové (syntaktické)**. **Morfologické** kritérium ich priradilo k **neohybným** slovným druhom. Zo **syntaktického** hľadiska sú spojky **syntaktické**, nemôžu plniť funkciu vetného člena.

Definícia:

Spojky sú neohybné pomocné slová, ktoré bez pomoci gramatických kategórií pripojeného člena spájajú vetné členy do viacnásobných výrazov a vety do súvetí. Spojky vyjadrujú syntagmatické vzťahy **samostatne**: (*žiak*) a (*žiačka*)

V porovnaní s predložkami majú spojky oveľa chudobnejší, abstraktnejší význam, preto majú aj širšie uplatnenie.

Delenie spojok:

- A. Z etymologického** hľadiska sa spojky delia na **primárne**: *a, i, aj, že, ba, len, či...*
sekundárne – okrem spojkového významu majú aj iný význam (príslovkový, časticový) a tento konkrétnejší význam sa pri nich uvedomuje aj v spájacej funkcii: napr. príslovkové výrazy *najskôr, najprv, potom, napokon, nakoniec...*

B. Podľa stavby sa spojky delia na:

1. **jednoduché**: *i, a, ale, alebo, ved', nuž, že, aby, keď...*
2. **zložené**: *a predsa, ale predsa, ba i, iba že, ako keď, ako keby...*
3. **dvojčlenné súvzťažné**: *nielen – ale aj, čím – tým...*

C. Podľa funkcie sa spojky delia na **parataktické** (vyjadrujú, že členy syntagmy /skladu/ sú gramaticky rovnocenné) a **hypotaktické** (vyjadrujú, že členy syntagmy nie sú gramaticky rovnocenné).

Častice patria podľa **lexikálneho** kritéria do **roviny gramatických výrazov** (pomocných slovných druhov) a sú **neplnovýznamové (synsémantické)**. Na základe **morfologických** vlastností patria k **neohybným** slovným druhom. **Syntaktické** kritérium zadeľuje častice k **syntaktickým** slovám.

Definícia:

Častice sú neohybné pomocné slová, ktoré vyjadrujú (subjektívny) postoj hovoriaceho k výpovedi alebo k jej časti.

Rozdiel medzi nezainteresovanou výpoveďou a výpoveďou so subjektívnym postojom hovoriaceho vidieť na príkladoch bez častice a s časticou:

Mám už tisíc korún.
Mám iba tisíc korún.
Mám predsa tisíc korún.
Mám aspoň tisíc korún.
Mám až tisíc korún.

Klasifikácia častíc:

Častice sa delia na dve základné skupiny:

1. **uvádzacie**
2. **vytyčovacie**

1. Uvádzacie častice stoja na čele vety. Majú abstraktnejší význam, majú bližšie k spojкам:

- a) *pripájacie*: *a, ale, i, lebo, len, ináč, nuž, prosím...*
- b) *pobádacie*: *aby, akoby, akože, azda, bár, bodaj by, čiže, však, že...*

2. Vytyčovacie častice stoja pred istým vetným členom, vytyčujú výraz, upozorňujú naň.

Majú konkrétnejší význam a presahujú sa s príslovkami:

- a) *vysvetľovacie*: *ako, aspoň, beztak, ešte, ináč, konečne napríklad, vlastne...*
- b) *hodnotiace*: *aby, asi, aspoň, bohvie, bohužiaľ, pomerne, pravda, skutočne, sotva...*
- c) *zdôrazňovacie*: *aj, akurát, ale, ani, áno, aspoň, až, ba, jedine, predovšetkým...*

Citoslovčia (interjekcie) patria podľa **lexikálneho** kritéria do **roviny nediferencovaných prvkov**. Citoslovčia vyjadrujú dosť neurčitý lexikálny význam, preto stoja mimo delenia.

Definícia:

Citoslovčia sú beztvaré (amorfné) slová, ktoré vyjadrujú mimovoľné citové reakcie človeka na vonkajšie popudy, prejavy vôle, alebo napodobňujú zvuky. Pod amorfnosťou rozumieme nielen ich neohybnosť, ale aj beztvarosť syntaktickú a slovotvornú.

Citoslovčia sa delia:

1. **Citové** (vyjadrujú city a emócie): *aj, hoj, juchú...*
2. **Vôľové** (vyjadrujú vôľu podávateľa): *haló, aha, hľa, pst, hijo, čao, pá, vitaj...*
3. **Zvukomalebne** (vyjadrujú zvuky mimojazykovej reality): *kikirikí, bé, brnk, klop, bác.*

Ďalšiu literatúru k uvedeným slovným druhom pozri v 1. kurze.

Úlohy:

1. Uveďte príklady na sekundárne predložky a použite ich v inej ako predložkovej funkcii!
2. Parataktické a hypotaktické spojky naštudujte podľa príslušnej literatúry a klasifikujte ich!
3. Urobte morfologickú analýzu vety: *Študenti píšú zápočtové testy.*